

Міракін В.В.

здобувач кафедри міжнародних економічних відносин,
Хмельницький національний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті визначено роль та місце сільськогосподарських кооперативів в розвитку економіки України. Досліджено новітні тенденції розвитку агропромислової кооперації та особливості розвитку кооперативного руху в Україні. Означено основні проблеми та аспекти розвитку кооперації в агропромисловому комплексі України. Представлено аналіз сучасного стану сільськогосподарської кооперації в Україні, виявлено та проаналізовано основні причини, що стримують розвиток виробничих та обслуговуючих кооперативів. Запропоновано першочергові заходи, які сприятимуть розвитку кооперативного руху на селі. Розкрито актуальність кооперативного руху в сільському господарстві.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, кооператив, сільськогосподарський кооператив, сільськогосподарський виробничий кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, дотації.

Вступ. Ефективний розвиток аграрного виробництва базується на наявності раціональних виробничих сільськогосподарських структур, які ґрунтуються здебільшого на приватній формі власності. Розвинене сільськогосподарське виробництво є основою забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення потреб населення країни високоякісною аграрною продукцією, а також самих сільськогосподарських товаровиробників з метою організації продуктів харчування в достатній кількості та великого асортименту. Серед сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм значне місце посідають сільськогосподарські виробничі кооперативи.

Сьогодні розвиток вітчизняної економіки формується в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних процесів, саме тому активізація кооперативного руху в аграрному секторі України є викликом на вимоги подальшого інтегрування у світову економіку.

Розвиток сільських територій є пріоритетним напрямом реформування аграрного сектору, тому створення та функціонування громадських, професійних, неприбуткових організацій, діяльність яких спрямована на розв'язання соціально-економічних проблем сільських територій, набуває особливого значення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що в сучасних умовах досить гостро стоїть питання відродження сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад сільськогосподарської кооперації зробили такі відомі вчені, як І. Бурачек, І. Вітанович, В. Гончаренко, Ф. Горбонос, В. Зіновчук, О. Крисальний, Л. Климок, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, Л. Молдаван, О. Нечипоренко, О. Онищенко, Н. Павленчик, Г. Черевко, а також такі українські вчені минулого, як Є. Храпливий, М. Кондратьєв, М. Туган-Барановський.

Проблемам розвитку внутрішньогосподарських виробничих відносин, забезпечення прибутковості аграрних формувань, становлення та шляхам подальшої трансформації організаційно-правових форм у нові організаційні структури присвячені наукові дослідження П. Березівського, В. Вітвіцького, П. Гайдуцького, Т. Дудара, М. Зубця, І. Лукінова, П. Саблука, Р. Слав'юка, О. Шпичака, В. Юрчишина та інших авторів. Проте проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації з огляду на їх актуальність ще потребують подальшого дослідження. Низка проблем залишається малодослідженою та потребує подальшої поглибленої розробки.

Мета статті полягає у визначенні сучасних тенденцій становлення та розвитку сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів, а також напрямів удосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин у кооперативних формуваннях та забезпеченні їх прибутковості; аналізі сучасного стану сільськогосподарської кооперації в Україні; визначенні перспектив розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні задля вдосконалення відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та покращення добробуту селян.

Викладення основного матеріалу. Як свідчить практика, в Україні сільськогосподарська кооперація представлена традиційними виробничими та обслуговуючими кооперативами. Згідно зі статтею 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи здійснюють обслуговування своїх членів, тобто виробників сільськогосподарської продукції, не маючи на меті одержання прибутку, отже, є неприбутковими організаціями [1]. Нині потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні залишається недостатньо реалізованим. Кількість виробничих кооперативів з 2013 по 2017 рр.

постійно знижувалась, невеликою була також кількість обслуговуючих кооперативів [2].

Згідно з даними Асоціації тваринників України на 1 січня 2016 р. в Україні було зареєстровано 1 947 сільськогосподарських кооперативів, з яких реально діють лише 558 об'єднань. Станом на 1 січня 2017 р. їх було 2 014 (997 виробничих та 1 017 обслуговуючих), але на початок 2018 р. в Україні їх уже налічується 2 069 (996 виробничих і 1 073 обслуговуючих), тобто на 55 кооперативів, або на 3%, більше [2–4].

Нині потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні залишається недостатньо реалізованим. Кількість виробничих кооперативів у 2013–2017 рр. постійно знижувалась, невеликою була також кількість обслуговуючих кооперативів. Тільки з 2013 р. розпочалась певна тенденція до їх зростання (рис. 1) [2].

Найбільше працюючих кооперативів налічується в Івано-Франківській (72), Черкаській (67), Київській (58), Херсонській (46) та Тернопільській (31) областях. Лідерами антирейтингу за часткою непрацюючих, але заявлених у документах кооперативів стали Рівненська (27 проти 38 відповідно), Сумська (33 проти 47), Вінницька та Закарпатська області (там не діють по 67% зареєстрованих кооперативів) (табл. 1).

Найпоширенішими в Україні типами кооперативних об'єднань в агросекторі є багатофункціональні. Їх більше половини від загальної кількості. Серед обслуговуючих кооперативів найбільш поширені об'єднання аграріїв для спільного збору врожаю та молочні кооперативи. Також досить розвинені об'єднання для спільного вирощування овочів та фруктів, кооперативи м'ясного напрямку й зернові об'єднання [4].

Проте порівняно з іншими європейськими країнами це дуже маленький результат.

Хоча в Україні не багато кооперативів, тут вже є свої великі гравці, які допомагають розвивати кооперативний рух.

Наприклад, агрохолдинг «Мрія» інвестував 1,5 млн. гривень для створення восьми кооперативів у західних областях України, ПНАК охопив вже 300 населених пунктів, а тепер кооператив нараховує понад 6,5 тис. учасників, компанія «Данон» допомагає створювати молочні та полуничні кооперативи.

Завдяки програмам «Данон» стало простіше придбавати ефективне обладнання для доїння корів, а учасники створених кооперативів підвищують надої за рахунок цього на 10–25%. Полуничні об'єднання отримали конкретну точку збуту своєї продукції у вигляді компанії ініціатора. Нині загальний розмір інвестицій «Данон» в кооперативи склав 2,85 млн. євро.

З огляду на те, що основними виробниками сільськогосподарської продукції залишаються особисті селянські та фермерські господарства, держава не може залишатись осторонь розвитку кооперації, тому має всіляко сприяти цьому процесу. Крім того, з урахуванням євроінтеграційного вектору розвитку економіки країни необхідно брати до уваги також прогресивний світовий досвід ведення кооперативного бізнесу.

Організаційно-правовою формою кооперації в сільському господарстві є сільськогосподарські кооперативи. Законодавче визначення сільськогосподарського кооперативу закріплене в законі України «Про сільськогосподарську кооперацію». Згідно зі статтею 9 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи здійснюють обслуговування своїх членів, тобто виробників сільськогосподарської продукції, не маючи на меті одержання прибутку, отже, є неприбутковими організаціями [1]. Також Законом чітко визначено, що неприбутковість діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів визначається з огляду на сукупність таких ознак:

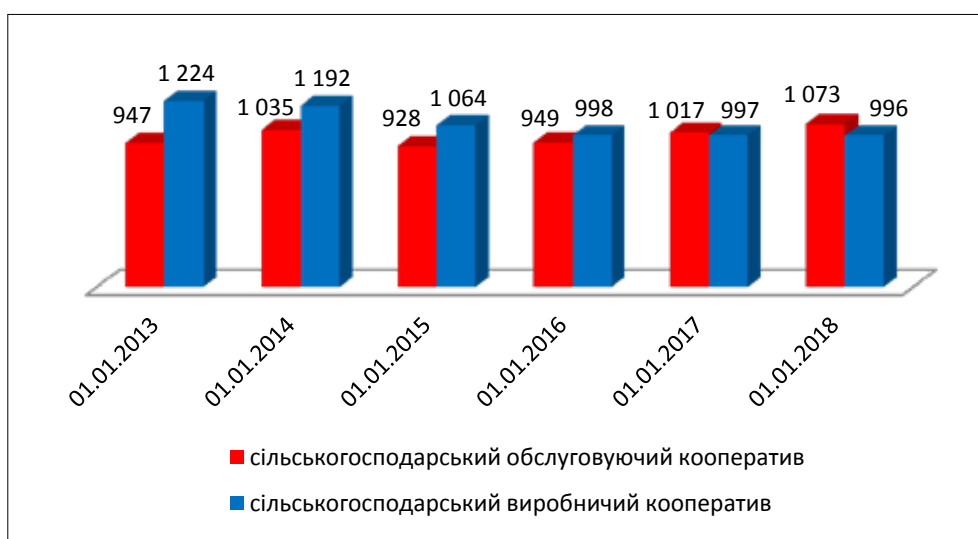

Рис. 1. Динаміка кількості сільськогосподарських кооперативів в Україні за 2013–2017 рр.

Джерело: складено за даними Держкомстату України [2]

Області України щодо розвитку кооперації

Область	Переробні	Заготівельно-збутові	Постачальницькі	Другі	Багатофункціональні
Вінницька	1	11	0	9	10
Волинська	1	0	0	2	14
Дніпропетровська	2	8	0	1	12
Донецька	0	0	0	0	10
Житомирська	0	2	0	1	15
Закарпатська	2	0	0	0	1
Запорізька	0	2	1	3	10
Івано-Франківська	1	19	1	6	45
Київська	5	8	0	31	14
Кіровоградська	1	5	0	0	5
Луганська	–	–	–	–	–
Львівська	3	11	0	5	11
Миколаївська	0	1	0	0	10
Одеська	0	10	1	0	6
Полтавська	0	10	0	0	8
Рівненська	0	2	2	1	6
Сумська	0	1	0	2	11
Тернопільська	6	5	0	13	7
Харківська	0	0	0	2	0
Херсонська	0	19	1	1	25
Хмельницька	0	4	0	0	5
Черкаська	6	5	0	2	54
Чернівецька	0	7	0	3	7
Чернігівська	0	0	0	0	12
Всього	28	130	6	82	312

Джерело: складено за даними Мінагрополітики України [3; 4]

– кооператив надає послуги тільки своїм членам;
 – члени кооперативу несуть відповідальність за зобов'язаннями, взятими перед кооперативом щодо їх участі у господарській діяльності кооперативу;
 – послуги надаються з метою зменшення витрат та/або збільшення доходів членів кооперативу [5].

Серед вчених та науковців дискусійним залишається питання особливої природи сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, а саме статусу неприбутковості.

Але для того, щоб встановити факт неприбуткового статусу сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, організації необхідно надати свої дані до Реєстру неприбуткових установ та організацій.

До неприбуткових організацій, згідно з підпунктом 133.4.6 Податкового Кодексу, належать також сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [6].

Однак Державною фіскальною службою України в індивідуальній податковій консультації від 15 грудня 2017 р. № 3017/6/99-99-15-02-02-15/ЛПК [7] зазначено, що в разі утворення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу в порядку, визначеному Законом № 1087 та Законом № 469, таким кооперативом не можуть бути дотримані вимоги, установлені підпунктом 133.4.1 ПКУ, стосовно одночасної відповідності вимогам щодо утворення організації в порядку,

що регулює діяльність такої організації та заборони в установчих документах розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб. Крім того, здійснення господарської діяльності, спрямованої на отримання прибутку, класифікується як підприємництво (стаття 42 ГКУ) і не відповідає сутності поняття некомерційної діяльності неприбуткових установ.

Таким чином, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не можуть бути визнані неприбутковими організаціями в розумінні ПКУ, не підлягають включенню до Реєстру та зобов'язані нараховувати і сплачувати податок на прибуток.

Зміни до Податкового кодексу, прийняті у 2015 р., прибрали різницю між поняттями «дохід» та «прибуток». Тому якщо кооперативи хочуть зберегти за собою статус неприбутковості, то вони не повинні здійснювати розподіл доходів кооперативу між його членами (кооперативні виплати та виплати на паї). Проте статус неприбуткового СОК звільняє лише від сплати податку на прибуток. Такий кооператив на рівні з іншими має сплачувати всі відрахування із зарплати своїх працівників, а саме ЄСВ, податок на доходи фізичних осіб та військовий збір. Якщо раптом за підсумками року дохід кооперативу від надання послуг перевищить 1 мільйон

гривень, то СОК стане платником ПДВ. Також кооператив має сплачувати земельний податок, податок на нерухомість за наявності у власності таких об'єктів.

Проте кооперативам дає надію обіцянка, яка надана в травні 2018 р. Мінагрополітики про створення робочої групи Мінагрополітики з підготовки пропозицій щодо вдосконалення правових умов діяльності СОК як щодо вдосконалення умов оподаткування їхньої діяльності, так і щодо визначення концептуальних засад і стратегії розвитку сільськогосподарської кооперації. Зазначається, що одним з головних завдань Мінагрополітики є підтримка розвитку кооперативного руху на селі як ключового механізму самоорганізації малих виробників сільськогосподарської продукції, кінцева мета якого полягає у формуванні ефективного та соціально відповідального власника на селі. Актуальним залишається питання вдосконалення оподаткування кооперативів для активізації їхньої господарської діяльності, проблем та шляхів вдосконалення сплати СОК податків на прибуток і на додану вартість [8].

Щодо розвитку та підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, то для прикладу візьмемо Хмельницьку область.

5 квітня 2018 р. під керівництвом першого заступника голови облдержадміністрації Володимира Кальніченка відбулась обласна селекторна нарада з питань підтримки з держбюджету галузі АП. Володимир Кальніченко зауважив, що «у цьому році необхідно максимально організувати сільгоспвиробників на отримання підтримки від державних Програм. Також місцеві бюджети мають розглянути можливість підтримки особистих селянських господарств (приватних)».

Далі заступник директора Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вадим Конончук розповів про аналіз роботи зі створення кооперативів у Хмельницькій області.

Так, у 2018 р. Департамент вживав заходів щодо роз'яснення законодавства зі створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, для чого проводились навчання та круглі столи із залученням діючих кооперативів.

Як зазначив Вадим Петрович, сьогодні у Хмельницькій області вже є певні успіхи щодо створення сільськогосподарської кооперації. Так, 7 районами області вже створено 9 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, які функціонують. Серед них слід назвати такі кооперативи:

1) кооперативи молочарського напрямку, якими є СОК «Старкон-Агро» Старокостянтинівського району, СОК «Перспектива+» Білогірського району, СОК «Відроджені традиції» Ізяславського району, СОК «Радодар» Красилівського району, Перший національний кооператив Шепетівського району;

2) кооперативи з надання послуг, якими є СОК «М'ясков» Красилівського району, СОК «Перспектива К» та СОК «Купинчанка» Городоцького району;

3) кооперативи ягідного напрямку, яким є СОК «Ягідний рай» Дунаєвського району.

У 2017 році створено два сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, зокрема СОК «Ягідний рай» Дунаєвського району та «Відроджені традиції» (с. Білогірська Ізяславського району).

Також у 2017 році за Програмою розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2017–2021 рр. виділено кошти в сумі 5,6 млн. грн. на часткову компенсацію вартості техніки та обладнання, що передбачало підтримку особистих господарств населення стосовно часткової компенсації вартості доїльних установок і холодильного обладнання.

Спрямування коштів обласного бюджету у 2017 р. на виконання Програми розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2017–2021 рр. за напрямом «Часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання (включаючи приватний сектор)» в сумі 5,6 млн. грн. дало можливість надати підтримку 652 фізичним особам, придбати доїльні апарати на суму 4 358 тис. грн. та одержати компенсацію за них в сумі 2 930 тис. грн., 36 фізичним особам закупити холодильні установки на суму 3 650 тис. грн., одержавши відшкодування за них в сумі 2 441 тис. грн., а двом молочарським кооперативам придбати обладнання на суму 930 тис. грн., зокрема 5 охолоджувачів молока загальним обсягом у 18,1 т, аналізатор для визначення якості молока «ЕКОМІЛК», одержавши компенсацію в сумі 249,7 тис. грн.

Також у 2018 р. для підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів виділяються кошти як з державного, так і з обласного бюджетів. Щодо державного бюджету прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств» від 7 лютого 2018 року № 106. Для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів держава компенсує 70% витрат на придбання обладнання для садівництва, ягідництва, заготівлі молока.

Наказом Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів від 6 березня 2018 року № 11 утворена регіональна комісія з питань надання фінансової підтримки сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам.

На підтримку особистих господарств населення та обслуговуючих кооперативів щодо часткової компенсації вартості доїльних установок і холодильного обладнання у 2018 р. виділено коштів в сумі 4,7 млн. грн. за Програмою розвитку агропромислового комплексу Хмельницької області на 2017–2021 рр.

Підсумовуючи це питання, Володимир Ілліч зазначив, що «сьогодні треба забезпечити розвиток кооперативів, аби дати змогу селянинові забезпечити себе і свою сім'ю. Тому керівники на місцях мають активувати роботу у цьому напрямі, а саме продовжити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення щодо Програм державної підтримки» [9].

Висновки. Дивлячись на сучасний стан українського сільського господарства, можемо впевнено сказати, що кооперативи – це єдиний шлях аграрної реформи в Україні. Розвиток кооперативного руху в Україні міг би стати рушійною силою якісних змін не тільки в аграрному секторі, але й в країні загалом. Але для цього потрібні об'єднані зусилля селян, громадських організацій та представників влади.

Профільні закони потребують оновлення, а сама ідея кооперації – більшого висвітлення та обговорення. Наявні в Україні організаційно-економічні та правові умови не забезпечують розвиток кооперативного руху на селі. Водночас об'єднання селян у кооперативи

сприятиме ефективній реалізації ресурсного потенціалу сільського господарства за збереження робочих місць, соціальному розвитку сільських територій. Разом зі зміцненням фермерства та крупнотоварного приватного виробництва необхідно розвивати кооперативний рух на селі, який має стати фундаментом структурної перебудови сільського господарства.

Таким чином, розвиток вітчизняної сільськогосподарської обслуговуючої кооперації сприятиме створенню якісно нових відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками, об'єднанню їх зусиль для вирішення економічних проблем, покращенню добробуту селян.

Список літератури:

1. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР. URL: zakon5.rada.gov.ua.
2. Держкомстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. URL: http://minagro.gov.ua/support_apk.
4. В українському АПК налічується 610 працюючих кооперативів. URL: <https://usba.com.ua/v-ukrainskomu-apk-nalichuetsa-610-pracuucihkooperativiv>.
5. Дема Д., Дема О. До питання неприбуткового статусу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. 2012. № 1 (30). Т. 2. С. 91–95.
6. Податковий кодекс України від 8 листопада 2014 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
7. Лист ДФС від 15 грудня 2017 р. № 3017/6/99-99-15-02-02-15/ІПК. Інтерактивна бухгалтерія. URL: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/oneregulations/114206>.
8. Інформаційний портал. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/426040/minagro-vdoskonalyt-opodatkuvannya-silgospkooperativiv>.
9. Хмельницька районна державна адміністрація. URL: <http://km-rda.gov.ua/news/nov-rda/6954-vdbulas-selektornanarada-z-pitan-pdtrimki-z-derzhbiudzhetu-galuz-apk-ta-provedennia-kompleksu-vesniano-polovih-robt-u-2018-roc.html>.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОБСЛУЖИВАЮЩЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КООПЕРАЦИИ В УКРАИНЕ

В статье определены роль и место сельскохозяйственных кооперативов в развитии экономики Украины. Исследованы новейшие тенденции развития агропромышленной кооперации и особенности развития кооперативного движения в Украине. Отмечено основные проблемы и аспекты развития кооперации в агропромышленном комплексе Украины. Представлен анализ современного состояния сельскохозяйственной кооперации в Украине, выявлены и проанализированы основные причины, сдерживающие развитие производственных и обслуживающих кооперативов. Предложены первоочередные меры, которые будут способствовать развитию кооперативного движения на селе. Раскрыта актуальность кооперативного движения в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: сельскохозяйственная кооперация, кооператив, сельскохозяйственный кооператив, сельскохозяйственный производственный кооператив, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, дотації.

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF AGRICULTURAL SERVICING CO-OPERATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article defines the role and place of agricultural cooperatives in the development of Ukraine's economy. It examines the latest trends in the development of agro-industrial cooperatives and the peculiarities of the development of the cooperative movement in Ukraine. The main problems and aspects of cooperation development in the agro industrial complex of Ukraine are described. Research of current state of agricultural co-operation in Ukraine and the main reasons that hinder the development of production and service cooperatives are presented in the article. The priority actions that will promote the development of the cooperative movement in the countryside are proposed. The actuality of the cooperative movement in agriculture is disclosed.

Key words: agricultural cooperative, cooperative, agricultural cooperative, agricultural production cooperative, agricultural servicing cooperative, subsidies.